

Transitie, hoe kunnen we er naar (leren) kijken?

Duurzaamheid is en blijft een hot item waarbij meerdere, soms tegengestelde, belangen spelen. In deze tijd waarbij de mens steeds meer stilstaat bij de kwaliteit van het leven, zijn gezondheid en een groene c.q. schone leefomgeving, is het stimuleren en het belonen van ‘verduurzaming’ (van een stad) ~~bijna~~ een must. Tevens is het verduurzamen van de stad voor de beleidsmakers en alle andere betrokkenen een uitdaging. Dit leidt tot de volgende stelling:

“Een transitie van onze steden naar duurzame steden is een utopie.”

De vraag rijst welke lading er schuil gaat achter het begrip transitie. Veel gemeentes profileren zichzelf snel als duurzaam, denk bijvoorbeeld aan het stimuleren van het fietsgebruik of subsidies voor schone energie. Is het allemaal wel zo duurzaam? Zijn de middelen en de denkwijzen die men inzet voldoende om van een ‘transitie’ te spreken? Lopen de beoogde doelen en de huidige manier van denken parallel met het te lijf gaan van de huidige problemen of moeten er drastische maatregelen worden getroffen? Ikzelf sta enthousiast tegenover duurzame steden en de ‘transitie’ die daar voor nodig is. In deze position paper probeer ik mijn visie nader te onderbouwen.

Systemen

Eén ding zullen niet veel mensen ontkennen: de wereld wordt bedreigd. De meeste systemen hebben hun grenzen bereikt; systemen in ruimtelijke zin, systemen voor de grondstoffen, systemen voor de zorg, energie, noem maar op. Ook heeft de wereld op dit moment te maken met een laagconjunctuur die ontwikkelingen en innovaties stillegt, er is zelfs sprake van een krimp.

Groei-minded

Onze manier van denken en onze bedoelingen zijn allemaal gericht om te ‘groeien’. Wij willen meer geld, wij willen meer consumeren, wij willen een groeiende economie, et cetera. Hier ligt gelijk het pijnpunt: het woord ‘groeï’ staat tegenover het woord ‘krimp’. ‘Meer’ staat tegenover ‘minder’. En zo staat ‘consumptie’ tegenover ‘duurzaamheid’. Wij willen het woord krimp niet horen, het past niet in ons huidige paradigma. Wij proberen niet met krimp te leven, wij proberen die te bestrijden.

Een duidelijk voorbeeld van groeien is de tijd van de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog. Nederland bouwde en werd steeds groter op elk terrein. Het ging zo goed in Nederland dat men in de jaren 60 op zaterdag voortaan een vrije dag kreeg. In de jaren 70 krijgt groei een negatievere kleur door de eerste oliecrisis. Dit fenomeen is in de jaren 80 nog een keer op komen dagen. Groei wordt bedreigd door schaarste¹ (Getrud Blauwhof & Willem Verbaan, 2009). Ergo, eindeloze groei leidt tot omvallen en daarom is duurzaamheid de enige oplossing.

Geldschepping

Ongelukkigerwijs zit er een grote verstoring in het huidige systeem zelf om functionele duurzaamheid te integreren. Deze storing heet simpelweg ‘geldschepping’; in ons huidige paradigma moet het iets opleveren (het moet groeien). Geld is ooit ontstaan als hulpmiddel om de ruilhandel in goederen te vervangen, niemand staat er meer bij stil dat het slechts een uitvinding is. Geld is dus gebaseerd op goederen en materie. Wat kunnen we precies doen met dat geld? De grap is dat wij als mens, met al het geld wat beschikbaar is, moeder aarde een aantal malen kunnen kopen terwijl er maar één aarde is. Het huidige geldsysteem is niet gekoppeld aan waarde maar aan schuld en aanhoudende materiele consumptie. In onze kapitalistische wereld weet men geen raad met maatschappelijke waarde of een stelsel waarbij humaniteit, verduurzaming en budgetverhoudingen centraal staan.

Duurzaamheid

Door het intensief gebruik van de grondstoffen neemt de schaarste toe. In de jaren 70 werd aan het onderwerp duurzaamheid weinig aandacht besteed. Verduurzaming krijgt de laatste jaren steeds meer animo want onze planeet laat steeds minder toe. De grondstoffenvoorraad wordt minder toegankelijk, het klimaat veranderd en een minder schone leefomgeving zijn in belangrijke mate aanleiding om drastische maatregelen te treffen: de reductie van de mobiliteitsomvang, energiebesparende maatregelen, beter omgaan met afval, enz.

Een voorbeeld is de elektrische auto. Dit vervoermiddel wordt beschouwd als dé oplossing voor de milieuproblematiek. De uitstoot van CO₂-gassen wordt verminderd (planet), de luchtkwaliteit wordt niet aangetast (people) en de autohandelaren zien een potentiële groei in hun verkoopcijfers (profit).

Maar de vraag is of het wel zo duurzaam is. Door ons huidige paradigma om te groeien en om geld te creëren heeft deze vorm van duurzaamheid een keerzijde.

Deze auto's hebben accu's nodig die de, niet milieuvriendelijke, stof lithium bevat (planet). Er is een nu al een strijd gaande om de stof lithium en daarnaast, om de productiekosten te minimaliseren (profit), worden deze accu's gemaakt in arme landen waar de arbeidsomstandigheden barslecht (people) te noemen zijn. Misschien is de elektrische auto goed voor ons (people – planet – profit), maar door ons systeem wordt het elders gecompenseerd (people – planet – profit)². Bovendien zijn het vaak maatregelen om de natuurlijke bronnen te sparen. Echter, materiële duurzaamheid staat niet gelijk aan functionele duurzaamheid.

Nieuw paradigma

Voor het transitieproces is een nieuw paradigma noodzakelijk om anders te kijken; denken vanuit krimp in plaats van denken in groei. Door schaarste is het concept duurzaamheid de enige oplossing. De kracht van functionele duurzaamheid komt pas écht tot zijn recht als wij als mens zaken anders gaan beprijsen of nieuwe mogelijkheden proberen te zoeken om het economische systeem duurzaam te maken. ...Van geldcreatie naar waardecreatie...

Omslagpunten zijn niet irreëel en zijn tevens historische verschijnsels. Omslagpunten naderen pas als de bodem wordt bereikt. Dat geldt overigens ook in de verslavingswereld (misschien zijn wij wel verslaafd aan groeien).

Denk bijvoorbeeld aan de olie. Vroeger gebruikte men walvisolie (of traan) als brandstof voor lampen. Later, toen de walvissenvangst minder werd omdat walvissen een uitstervend ras begon te worden, zocht men in paniek naar een alternatief. Zo is men uiteindelijk met aardolie begonnen en een nieuwe markt begon. Schaarste is dus de prikkel geweest om naar een alternatief te zoeken (en anders te denken) en daardoor is een nieuwe markt ontstaat met nieuwe ontwikkelingen. Ook de huidige economische crisis biedt kansen om te experimenteren om te leren denken vanuit krimp.

Waardecreatie

Helaas voert geldschepping in ons huidige stelsel vooralsnog de boventoon. Eén van de grootste uitdagingen voor duurzaamheid is het opzetten van een geldsysteem dat gebaseerd is op waarde. Het klinkt heel aannemelijk, maar wat zou een oplossing kunnen zijn?

Tijdens het opzetten van mijn betoog ben ik een merkwaardig betaalsysteem tegengekomen: Balansgeld³. Bij Balansgeld behoudt men het huidige betaalsysteem maar voegt men, in het verlengde daarvan, een extra betaalsysteem toe gebaseerd op ecologische waarde. Bij elk product of dienst moet men met beide betaalmiddelen betalen. Neem bijvoorbeeld de inkoop van stroomsoorten; duurzame stroom is duurder maar kost minder Balansgeld en niet-duurzame stroom is goedkoper maar kost meer Balansgeld. Dat Balansgeld is bijvoorbeeld ook nodig als men bij het tankstation staat. Net als bij echt geld kan men Balansgeld maar één keer uitgeven. Bij dit concept kan iedereen eerlijk zijn eigen keuze maken. Iedereen krijgt evenveel Balansgeld

en de overheid dient de waarde daarvan vast te stellen en de fictieve geldstroom te managen. Misschien zitten aan dit concept haken en ogen, maar de essentie van dit voorbeeld is om anders te leren kijken (filosofie). In mijn optiek is anders leren kijken noodzakelijk voor een transitie. Neem de afbeelding hiernaast, ziet u een vaas of ziet u twee mensen die met elkaar praten?

Duurzame steden

Voor beleidsmakers en andere betrokken partijen liggen er vele uitdagingen. Ook zij moeten beseffen om vanuit krimp te leren denken. Het huidige geldscheppingsstelsel blijft bepalend wat betreft het verduurzamingsproces en transitieproces van steden. Een goed plan kan zoveel waarde hebben voor een stad en haar leefomgeving, maar als het niet te betalen is stapt men er snel van af. Duurzame maatregelen zullen worden ingezet om uiteindelijk natuurlijke bronnen te sparen (=geldschepping). In mijn beleving moeten we naar een paradigma waarbij sociale kennis (zachte kant) en technische kennis (harde kant) samenkomen om waarde te creëren voor gebruik, beleving en levenscyclussen (waardecreatie). Daarvoor dient ons economisch systeem worden aangepast (organisatie). Het omslagpunt komt pas in zicht wanneer het huidige kapitalistische economische systeem de bodem raakt.

Het pad dat wij moeten bewandelen om steden te verduurzamen is belastend en er dient speciale aandacht uit te gaan naar de omschakeling naar zonne-, afval- en windenergie, recycling, hoogste rendement behalen uit de levenscyclus, zelfvoorzienende gebouwen en gebieden, waarde vernietiging minimaliseren (ook voor gebouwen) en een mobiliteitsomvang beperken⁴ (Getrud Blauwhof & Willem Verbaan, 2009).

Ik verwacht dat wij in de toekomst naar een netwerkeconomie gaan waarbij hogere overheden meer een rol gaan spelen in het planproces. In deze tijd moet men vraaggericht te werk gaan en daarbij dienen de betrokken partijen vóór de planvorming te worden betrokken. Ook moeten beleidsmakers, bestuursorganen en marktpartijen te durven werken met krimpscenario's in plaats van groeiscenario's. Het anders denken staat hierbij centraal en de huidige crisis biedt kansen om duurzaamheid in ons systeem te integreren. Geconcludeerd moet worden dat de transitie van steden naar duurzame steden geen utopie is, maar noodzaak.

In het huidige bestel is deze transitie vooralsnog een utopie. Echter, bij verzet tegen de noodzakelijke nieuwe denkwijze zal de wal het schip vanzelf keren...

Bronnen:

1. Getrud Blauwhof & Willem Verbaan (2009), WOLK777 over crisis, krimp en duurzaamheid
2. <http://opunie.nl/opinie/duurzaamheid-is-nu-een-utopie/> (geraadpleegd op 1 oktober 2011)
3. Bert Vink (g.d.), Respecteren ecologische grenzen essentieel voor nieuwe economie, Balansgeld brengt economie op gezond spoor
4. Getrud Blauwhof & Willem Verbaan (2009), WOLK777 over crisis, krimp en duurzaamheid

Geraadpleegde bronnen:

- <http://nl.odemagazine.com/doc/0036/de-tirannie-van-het-geld/> (geraadpleegd op 2 oktober 2011)
- Planbureau voor de Leefomgeving (juni 2006), Signalenrapport 'De energieke samenleving'
- Figuur: Omkeerbare vaas - Edgar J. Rubin
- Diverse informatie uit collegeblokken NHTV minor Duurzaamheid en daarbij behorende verplichte literatuur